

НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ
Сектор за квалитет, анализу, статистику и мониторинг, пројекте,
међународну сарадњу и информисање
Одељење за анализу, статистику и мониторинг

ТРЖИШТЕ РАДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Остварена макроекономска стабилност последњих година, позитивно је утицала на кретања на тржишту рада, али и поред позитивних помака, општа ситуација у области запошљавања и даље је неповољна.

Основни проблеми у области запошљавања, са којима се суочава Република Србија јесу:

- недостатак послова као последица недовољне привредне активности,
- ниска запосленост.

Анкетни извори података о стању на тржишту рада

Табела 1: Кретање стопе запослености и незапослености

Година	октобар 2005.	октобар 2006.	октобар 2007.	октобар 2008.
Стопа запослености (15–64 године)	51,0%	49,9%	51,5%	53,3%
Стопа незапослености (15–64 године)	21,8%	21,6%	18,8%	14,7%

Извор: Анкета о радној снази, РЗС

Према Анкети о радној снази, **стопа запослености** у октобру 2008. године износила је 53,3% и порасла је у односу на октобар 2007. године за 1,8 процентних поена или за 3,5%. Висок раст запослености резултат је пораста „лоших” послова који обухватају послове у неформалној економији, пољопривреди, samozапослене и помажуће чланове домаћинства, док број „добрих” послова односно регистрованих послова за плату у приватном и јавном сектору стагнира, тако да се о стварном порасту запослености у формалном сектору у 2008. години не може говорити.

Стопа незапослености пала је са 18,8% у октобру 2007. године на 14,7% у октобру 2008. године, а број незапослених лица смањен је са 584.216 на 457.205. Међутим, пад незапослености резултат је, пре свега, промене у упитнику Анкете о радној снази, где су увођењем додатних питања боље обухваћене граничне категорије запослених као што су помажући чланови домаћинства, неформално samozапослени и сл. Да је упитник остао исти стопа незапослености била би око 17,7%.

Незапосленост младих - Стопа незапослености младих од 15 до 24 године је 37,4% и знатно је изнад опште стопе незапослености која, за лица радног узраста (15-64) износи 14,7%. Број незапослених младих у наведеном узрасту је 114.382 лица што чини 25% у односу на укупну незапосленост. Такође, код младих је изражен рад у сивој економији као и прихватање послова испод нивоа квалификација које поседују.

Незапосленост жена је израженија од незапослености мушкараца. Према Анкети о радној снази спроведеној у октобру 2008. године, постоје знатне разлике између стопе незапослености мушкараца и жена. У структури становништва старог 15 и више година стопа незапослености мушкараца је испод опште стопе (14%) и износи 12,1%, док је стопа незапослености жена 16,5%. Још је већа разлика у стопама запослености која за жене износи 35,9% а за мушкарце 53,2% (посматрано становништво старије од 15 година).

Административни извори података о стању на тржишту рада

Анализа тржишта рада Републике Србије у 2008. години показује да и поред чињенице да висока стопа незапослености почиње да опада, тржиште рада задржава карактеристике које је имало у претходном периоду, а то су:

- неусаглашеност понуде и потражње радне снаге;
- велико учешће дугорочно незапослених;
- велики прилив вишка запослених из предузећа која се реструктурирају и приватизују;
- неповољна старосна структура незапослених;
- неповољна квалификациона структура незапослених;
- висока стопа незапослености младих;
- велико учешће жена у укупној незапослености;
- велике разлике између регионалних тржишта рада;
- велики број ангажованих у сивој економији;
- ниска мобилност радне снаге;
- велики број незапослених који припадају теже запошљивим категоријама (особе са инвалидитетом, Роми, избегла и расељена лица и др.).

Неусаглашеност понуде и потражње радне снаге огледа се у чињеници да одређен број слободних радних места за којим постоји потреба послодаваца остаје непопуњен, а да са друге стране постоји велики број лица са занимањима за која не постоји потреба на тржишту рада. Истовремено, дефицитарност и суфицитарност су регионалног карактера, па иако на подручју Републике Србије постоје лица одређених занимања, радна места ипак остају непопуњена због изразито слабе територијалне мобилности радне снаге.

У периоду од јануара до децембра 2008. године пријављено је 790.261 **потреба за запошљавањем радника** (просечно месечно 65.855), од чега 61,6% на одређено време, а 38,4% на неодређено време. Од укупног броја пријављених потреба за радницима 72,29% се односи на стручне, а 27,71% на нестручне раднике, што указује на већу потребу за стручном радном снагом. Према подручјима рада највише пријављених потреба је било у трговини, угоститељству и туризму (22,54%), затим у економији, праву и администрацији (14,3%), машинству и обради метала (7,8%), саобраћају (5,0%), васпитању и образовању (4,9%), здравству, фармацији и социјалној заштити (3,9%), геодезији и грађевинарству (3,7%), пољопривреди, производњи и преради хране (3,4%) и електротехници (3,4%).

У периоду од јануара до децембра 2008. године, према извештајима о **заснивању радног односа** достављеним НСЗ-у, регистровано је укупно је 737.725 заснивања радног односа (просечно месечно 61.477). Од овог броја

38,1% је засновало радни однос на неодређено, а 61,9% на одређено време. Кроз процес флукуације радни однос засновало је 417.194 лице (или 56,55%). Посматрано по областима делатности забележен је пораст запошљавања у следећим областима: рибарству (60,6%), државној управи, одбрани и обавезном социјалном осигурању (20,5%), осталим комуналним, друштвеним и личним услужним активностима (17,1%), активностима са некретнинама (14,0%), финансијском посредовању (12,9%), здравственом и социјалном раду (9,3%), хотелима и ресторанима (8,3%), грађевинарству (6,4%), производњи и снабдевању електричном енергијом, гасом и водом (6,3%), вађењу руда и камена (5,9%), саобраћају, складиштењу и везама (5,1%), прерађивачкој индустрији (4,7%), трговини (2,8%) и пољопривреди, лову, шумарству и водопривреди (1,5%). Ови подаци указују на позитиван тренд када је у питању запошљавање у терцијарном и примарном сектору.

Дугорочна незапосленост и даље представља велики проблем. Смањење броја незапослених лица није значајније утицало на просечну дужину тражења посла, тако да је она и даље веома изражена. У 2008. години број дугорочно незапослених лица (незапослени који траже посао преко 2 године) на евиденцији НСЗ је био 400.727 лица или 55,07% од укупног броја незапослених. Просечна дужина тражења посла незапослених лица на евиденцији НСЗ крајем 2008. године износила је 50,4 месеци (или 4,2 године), док незапослене жене на евиденцији НСЗ-а траже посао 55,2 месеца (или 4,6 године). Дуго чекање на запослење доводи до губитка мотивације, знања и смањивања могућности за запошљавање.

Вишак запослених представља и даље значајан проблем с обзиром да процес приватизације предузећа и јавних установа још увек није завршен, а у 2009. години се очекује и покретање процеса принудне ликвидације предузећа што ће за последицу имати додатни прилив вишка запослених и пораст незапослености. Порасту броја ове категорије незапослених у 2009. години поред осталог, допринеће и последице светске економске кризе, јер ће послодавци због економских тешкоћа прибећи смањењу броја запослених. Влада је, поред апела који је упутила послодавцима да усмере све напоре како би се очувала продуктивна радна места и запосленост, припремила и програм мера за ублажавање и превазилажење последица светске економске кризе.

У буџету Републике Србије за 2009. годину обезбеђена су средства у износу од 7.210.000.000,00 динара у циљу решавања радноправног статуса вишка запослених којим ће бити обухваћено око 18.000 запослених.

Старосна структура незапослених лица је неповољна. Просечна старост незапослених лица је 39,3 година (незапослених жена 38,1 година), а 161.861 незапослено лице је старије од 50 година. Неповољној старосној структури допринео је и прилив вишка запослених из предузећа која се приватизују, јер послодавци углавном старије раднике проглашавају вишком запослених. Пошто се очекује да ће се предузећа у завршном процесу приватизације у 2009. години, као и због све већег утицаја светске економске кризе, убрзано ослобађати вишкова запослених, који у највећем броју долазе на евиденцију НСЗ, не треба очекивати да ће се овако неповољна старосна структура поправити у наредној години.

Квалификациона структура незапослених лица такође је неповољна. У укупној незапослености стручна незапослена лица (III-VIII степен стручне спреме) учествују са 63,28%, а нестручна (I и II степен стручне спреме) са 36,72%. Међу стручним незапосленим лицима најбројнија су лица са средњом

стручном спремом (III и IV степен стручне спреме) који у укупној незапослености учествују са 58,82%. Превазилажење постојеће ситуације, пре свега неповољне квалификационе структуре незапослених, застарелих знања и неадекватних способности у првом реду подразумева реформу и иновирање и система образовања, посебно система средњег стручног образовања и образовања одраслих.

Особе са инвалидитетом - на евиденцији НСЗ се на крају 2008. године налазило 22.464 особа са инвалидитетом. Највећи проценат тих лица је у категорији инвалиди рада – чак 51,39%, затим следи категорисана омладина са 18,90% и ратни војни инвалиди са 16,58%.

Регионалне разлике у економској развијености у Републици Србији су веома изражене. Неповољно стање је у јужним у односу на северне делове земље, као и у руралним у односу на градска подручја. Недовољна привредна активност и недостатак послова у појединим регионима, има за последицу кретање радне снаге ка регионима који имају већу могућност у погледу запошљавања. Из тих разлога у 2009. години планирано је усмеравање подстицајних програма и мера у девастирана и неразвијена подручја.

Сива економија – На основу процене Савета Европе у Републици Србији се око 38% прихода остварује од рада на црно што указује на величину проблема сиве економије и непријављеног рада, као и неопходност предузимања одређених мера како би се смањио рад на црно. Поред интензивирања рада институција које су задужене за праћење сиве економије, радиће се и на доследној примени казнене политике, али и на примени превентивних, првенствено подстицајних мера за послодавце који легално послују. Национална служба за запошљавање, поред осталог, бавиће се информисањем послодаваца, али и запослених, о предностима легалног и пријављеног рада. У тим активностима очекује се велика помоћ социјалних партнера, посебно синдиката и удружења послодаваца.

Мере активне политике запошљавања

Мере активне политике запошљавања подразумевају, у најширем смислу, посредовање у проналажењу посла и услуге саветовања, обуке и давање субвенција за запошљавање. Ове мере спроводи Национална служба за запошљавање да би побољшала понуду радне снаге на тржишту рада организовањем обука, повећала тражњу за радном снагом давањем субвенција и побољшала функционисање тржишта рада путем посредовања у запошљавању.

Опредељена средства Републике Србије за спровођење мера активне политике запошљавања су десетоструко мања у поређењу са развијеним земљама. У просеку та издвајања износе само 0,1%, БДП, што је веома ниско и недовољно. Из табеле се види да су се средства опредељена буџетом повећавала, али су због рестриктивног буџета у 2009. години остала скоро на истом нивоу као 2008. године те и у случају њиховог оптималног искоришћења и максималног утицаја не може се очекивати да суштински промене укупне исходе на тржишту рада.

Табела 2: Средства издвојена у буџету Републике Србије за активне мере запошљавања (у милијардама динара)

Буџет у милијардама динара	2006. година	2007. година	2008. година	2009. година
Активне мере	1,5	2,384	3,014	3,0

Од приоритетног значаја је да искоришћеност средстава намењених мерама активне политике запошљавања буде оптимална. Комбинација активне политике тржишта рада мора бити осмишљена и координирана у оквиру конзистентног стратешког оквира који ће се усклађивати путем флексибилних средњорочних планова акције где би национални акциони план запошљавања представљао окосницу годишњег циклуса планирања активних мера запошљавања.

Мере активне политике запошљавања које реализује Национална служба за запошљавање су:

1. мере каријерног вођења, активно тражење посла, клуб за тражење посла, сајмови запошљавања и др;

2. програми додатног образовања и обуке ради стицања додатних знања и вештина за послове радног места и за тржиште рада, путем доквалификације (нова потребна знања и вештине за рад у истом или нижем степену стручне спреме), преквалификације (промена занимања), стручног оспособљавања кроз програме приправника, волонтера, укључивањем у практикантску обуку и др;

3. мере за подстицање и развој предузетништва путем нефинансијске подршке, кроз едукативне програме за незапослена лица и предузетнике – кориснике субвенције за самозапошљавање, превасходно у првим годинама пословања;

4. субвенције за самозапошљавање ради оснивања привредних друштава, радњи и других облика предузетништва од стране незапосленог лица или лица које је вишак запослених. Субвенција се у 2009. години одобрава у једнократном износу од 130.000,00 динара по кориснику;

5. субвенције за отварање нових радних места ради запошљавања до 50 незапослених лица у предузећима. Висина субвенције у 2009. години, у зависности од развијености општине, износи 160.000,00 динара по кориснику у најнеразвијенијим, 130.000,00 динара по кориснику у неразвијеним и 80.000,00 динара по кориснику у осталим општинама;

6. организовање јавних радова ради запошљавања теже запошљивих категорија незапослених лица.

Београд, 12.03.2009.

Светлана Аксентијевић